

En skala att ta hänsyn till när du väljer träningsstrategi

Av Eva Bertilsson, publicerad i tidningen Canis 2012.

Att träna hund (eller andra djur, eller människor) är att förändra beteenden genom att strategiskt förändra miljön. Som vi vet kan det göras på många olika sätt. Som en hjälp när man ska välja strategi kan man använda en prioriteringslista baserad på konceptet ”least intrusive intervention”, alltså att i valet mellan olika träningsstrategier sträva efter att välja den som är minst inkräktande/påträngande för individen.

Det som är speciellt för denna typ av lista är att den rangordnar olika strategier på en skala från minst till mest inkräktande. Uppmaningen till oss tränare är att inte bara välja strategi utifrån vad som är mest effektivt. Vi bör dessutom försöka välja en procedur som är så lite inkräktande som möjligt – alltså en som ger liten risk för negativa bieffekter, är minimalt påträngande i individens liv, och ger individen mesta möjliga kontroll. Med andra ord, som Hippokrates ed för läkare säger: First do no harm! Vi vill inte bara nå våra träningsmål, utan vi vill göra det på ett sätt som är etiskt genomtänkt och till fördel för den individ vi tränar.

Framför allt är detta relevant när det handlar om att bli av med oönskade eller problematiska beteenden, eftersom det är då risken är störst att man ser för mycket till effektiviteten och missar att titta på alternativa strategier där hunden får behålla mer kontroll och där risken för negativa bieffekter är mindre. Men även när det ”bara” handlar om inläring av nya färdigheter är listan användbar.

Första gången jag själv träffade på just den här prioriteringslistan var på kurs för dr Susan Friedman härom året. Diskussioner kring den här typen av etiska ställningstaganden har dock varit aktuella i många decennier bland beteendeanalytiker som jobbar med människor.

Här kommer listan, med det ”minst inkräktande” alternativet först.

1. Ändra avlägsna antecedenter (antecedent = händelse som inträffar före beteendet)
2. Ändra näraliggande antecedenter,
3. Positiv förstärkning av önskvärt beteende.
4. Differentiell förstärkning av alternativt beteende,
5. Utsläckning, negativt straff, och negativ förstärkning.
6. Positivt straff.

1. *Ändra avlägsna antecedenter* handlar om att göra förändringar som har med hälsa, näring och fysisk omgivning att göra – alltså sådant som inte har någon direkt koppling i

tid till det beteende man vill påverka. Att byta foder, behandla en skada, eller ändra mängden motion och mental aktivering är exempel på sådana förändringar. Det här är alltså det område vi bör se över först, innan vi går vidare till mer direkta sätt att påverka hundens beteende.

2. *Ändra näraliggande antecedenter*, d v s sådana händelser som direkt föregår beteendet. Det kan handla om att ändra om i miljön så att det inte längre är möjligt att utföra ett oönskat beteende (till exempel ta bort maten från bordet, sätta upp en grind, ha på en långlina). Det kan röra sig om att ändra sådant som påverkar motivationen för att få en viss förstärkare (om hunden inte fått mat på länge är den till exempel mer benägen att göra sådant som kan leda till mat, antingen det är att stjäla från diskbänken eller köra ett träningspass med godis som belöning). Det kan också gälla vilka signaler man ger; ta helt enkelt bort sådana signaler som ger önskade beteenden, och ge istället signaler som mer sannolikt leder till önskade beteenden.

Så länge vi är på nivåerna ”ändra antecedenter” så kan man säga att vi egentligen inte lär hunden något nytt – vi bara ändrar på förutsättningarna för att önskvärda beteenden ska visas istället för oönskade.

3. *Positiv förstärkning av önskat beteende*. Att belöna sådant vi vill se mer av är en självklarhet för oss klickertränare. På den här nivån handlar det helt enkelt om att se till att önskvärda beteenden lönar sig ännu bättre än oönskade. Dofterna i gräset finns fortfarande kvar (och har potential att förstärka nosande) men ”titta på föraren” leder till ännu bättre belöningar till exempel i form av frekventa och högt värderade godbitar.

4. *Differentiell förstärkning av alternativt beteende*. Även på denna nivå är huvudfokus på positiv förstärkning av beteenden vi vill se mer av. Men samtidigt ser man här till att den förstärkare som upprätthållit det oönskade beteendet inte längre finns tillgänglig. Det oönskade beteendet släcks alltså ut samtidigt som annat beteende belönas. Ett exempel kan vara hunden som skäller för att få uppmärksamhet (dvs uppmärksamhet är det som upprätthållit skällandet): Att då förstärka andra beteenden istället (till exempel ögonkontakt, sittande, nosduttar eller att lägga sig i korgen) och samtidigt sluta med att ge uppmärksamhet då hunden skäller, är ett exempel på nivå 4.

Att identifiera vad som förstärker det oönskade beteendet är en avgörande del i all problemlösning. Men på en skala från minst till mest inkräktande så dyker avbruten förstärkning upp först här på nivå 4, och då tillsammans med belöning för annat beteende. Att ta bort den förstärkare som upprätthållit beteendet (till exempel att inte längre ge hunden den uppmärksamhet den brukar få när den skäller) är visserligen effektivt om det görs korrekt. Men det är, på en skala, mer inkräktande/påträngande än att låta den förstärkaren finnas kvar och istället jobba på nivåerna 1-3.

5. *Utsläckning, negativt straff och negativ förstärkning* är tre strategier som placerats på samma nivå utan inbördes ordning. Utsläckning innebär att det oönskade beteendet inte

längre leder till förstärkning (tigga vid matbordet leder inte längre till mat, skälla leder inte längre till uppmärksamhet, et c). Negativt straff innebär att något trevligt tas bort från miljön som en konsekvens av det oönskade beteendet (den synliga leksaken försvinner ner i fickan, föraren vänder ryggen till och avbryter kontakten med hunden, et c). Negativ förstärkning innebär att något otrevligt tas bort från miljön som konsekvens av ett önskvärt beteende (hunden slipper loss från famnen när den är stilla, den skumma människan går sin väg när hunden är lugn, et c).

Alla dessa tre strategier innebär faktiskt minskad kontroll för djuret och ökad risk för negativa emotionella och/eller beteendemässiga bieffekter, jämfört med strategierna på de tidigare nivåerna. Därför bör vi som tränare först noga överväga alternativen innan vi eventuellt bestämmer oss för att använda metoder från den här nivån.

6. *Positivt straff* ligger som väntat längst ner på listan. Att tillföra ett obehag som konsekvens av ett oönskat beteende (såsom koppelryck, skrammelpåsar et c) bör vara en allra sista utväg som bara används om alla andra möjligheter uttömts och om träningsmålet verkligen är av sådan vikt. De riskerade bieffekterna är många och väldokumenterade (t ex osäkerhet/rädsla, aggression, passivitet och minskad initiativförmåga, och att hunden försöker undvika hela situationen i framtiden), och individens kontrollmöjligheter obefintliga eftersom straffet inträffar efter beteendet.

Sammanfattning

Etiska frågor är aldrig enkla – men de är inte desto mindre viktiga! Min förhoppning är att med den här artikeln inspirera till funderingar och resonemang kring graden av ”intrusiveness” i olika träningsprocedurer, alltså hur påträngande träningsproceduren är och hur mycket den inkräktar på individens möjlighet till egen kontroll samt vilka negativa bieffekter som kan uppstå. Listan med de olika nivåerna är inte tänkt som facit utan som en hjälp på vägen i tänkandet, och som en påminnelse om de många olika alternativ som står till buds när vi väljer träningsstrategi.

Referenser:

Bailey, J. & Burch, M. (2005). *Ethics for Behavior Analysts*. Mahwah, NJ: LEA.

Carter, S. & Wheeler, J. (2005). Considering the intrusiveness of interventions. *The International Journal of Special Education*; 20, 132-142.

Friedman, S. (2010) *What's wrong with this picture? Effectiveness is not enough*. Association of Pet Dog Trainers Journal March/April 2010 www.behaviorworks.org

O’heare, J. (2009) The least intrusive effective behavior intervention (LIEBI) algorithm and levels of intrusiveness table: A proposed best-practices model. *Journal of Applied Companion Animal Behavior*, 3, 7-25

Om artikelförfattaren:

Eva Bertilsson driver Carpe Momentum tillsammans med Emelie Johnson Vegh. Tillsammans håller de kurser i bland annat klickerträning, agility och TAGteach, och är uppskattade föreläsare både i Sverige och utomlands. Eva studerar just nu beteendeanalys på masternivå vid högskolan i Oslo/Akershus, och är dessutom engagerad i beteende- och träningsfrågor i djurparksmiljö.

Hemsida: www.carpemomentum.nu